

El cornut

(ALDC, VIII, 1813. El cornut)

Cornut i *banyut* ocupen les àrees més àmplies del domini; designen el “marit enganyat per la muller” (DIEC_I, 1995). *Cornut* deriva del llat. CÖRNŪTUS ‘que té banyes’, que, ja al s. XIV, va adquirir el significat de ‘cornut’, amb les var. *c[a]rnut* 96, per centralització de la *o* inicial (cf. Veny, 1999 c), l’alg. *conut* 85, per l’assimilació de *rn* > *n* (semblantment *burla* > *bula*), *cornard* 92, pres del gascò (Mistral), *cornudo* 87, 94, del benasquès, forma aragonesitzant. L’antiguitat d’aquesta accepció es corrobora per la fraseologia (“Cornut i pagar el beure” 15). El mot està relacionat amb *corn* 132 (< CÖRNU) per formar un lexema sinònim de ‘cornut’ (“és un *corns*” 132) i unitats perifràstiques com *porta corns* 90, 122 i *lleva uns corns* 115, que tenen paral·lels, com veurem, amb *banyes* i *qüernos*. L’equivalent cast. (i arag.) *cuernos*, instal·lat especialment en val. des del murcianomanxec (cf. PALDC, VI, mapa 830), ha generat *qüernut*, com *qüernudo* 180 (cf. arag. ALEANR, VIII, mapa 1112), i unitats sintagmàtiques com *du qüernos* 138, *porta qüernos* 125, 136, 137, 142, 145, 146, 150-152, 156, 158, 170, *lleva qüernos* 100. *Banyut* (f. *banyuda* 20) és un der. de *banya* (< *BANNA, pl. cèltic de *BANNOM, cf. PALDC, VI, mapa 830) amb el suf. -ut (< -UTU), amb var. no palatalitzades (*banes* 95, *baines* 7), origen de *banut* 95. Semblantment a *cornut*, s’han format unitats perifràstiques: (*que*) *porta banyes* 18, 27-29, 34, 39, 53, 67, 69, 88, 92, 97, 103-105, 109, 111, 114, 123, 127, *du ses banyes* 71, *porta banes* 95, *porta baines* 7, *porta unes bones banyes* 54, *quines banyes li fa portar* 57, col·locacions que han generat el compost *portabanyes* 15, 16; per eufemisme pot eliminar-se *banyes*: (*que*) *les porta llargues* 35, 61. La motivació relativa a les banyes (*banyut*, *cornut*), segons el GDLC, sembla que provindria de “l’ús medieval de senyalar els galls castrats amb la implantació dels esperons a la cresta, que semblaven petites banyes”. *Cabró* procedeix del llat. vg. *CAPRŌNE, com l’it. *caprone*, el cast. *cabrón*, port. *cabrão*, gall. *cabrón*, com a nom del ‘mascle de la cabra’; en cat. s’ha cobert del sentit de ‘cornut’, que, com l’anterior, es troba des del s. XIV, però per al primer significat és més corrent *boc* (cf. PALDC, VI, mapa 845), mentre que per al segon (‘cornut’) el val. s’ha inclinat per *cabró*, doc. sovint en escriptors d’aquesta àrea (Eiximenis; Spill; Esteve et al., 1803; Escrig, 1851), la qual cosa coincideix amb la seva extensió actual, presència compartida amb *banyut* i *qüernut*, amb la complicitat de l’intrús *cabron* 125, 131, 139, 175; var. *cabró* (*cabron*) *consentit* 140, 150. Per sinonímia, *cabrito* 155 (< cast.). Un mot septentrional que remunta al llat. és *cugul*, de CUCŪLUS, nom de l’ocell (‘cucut’; veg. PALDC, VII, mapa 1047) i del ‘marit adúlter’ (la dona “el fa *cugul*” 4), significats que el cat. ha acollit des del s. XIII (DELL, DCVB); el canvi de l’un a l’altre es justifica pel costum de l’ocell de pondre

els ous en el niu d’un altre ocell, que cova els seus petits (semblantment la planta *cugula* es diu així perquè creix enmig dels camps de cereals i els perjudica; veg. PALDC, V, mapa 710); var. *cuiul* 7 (< oc. *couiol*, Mistral). Ben antic és el sinònim, avui obsolet, *cuguç* (i der. *cugucia*), relacionat amb *cugul* (DECat) més que amb CUCUTIUM ‘capulla’ (DCVB).

La referència a l’engany pot ser directa (*la dona l’enganya* 39), però predominen a) les expressions eufemístiques per respecte social: a (*que*) *les porta llargues* 35, 61, ja mencionada, afegim (*la dona*) *li fa el salt* 28, 39-41, 49, 58, *la dona se’n va al revés* 87, *li fa la guitza* 40; *se la fregeix* 36; (*el marit*) *fa d’escolà* 117, *aguanta l’espelma* 117, *porta les espardenyes llargues* 124, *beure a galet* 60, *li han donat a beure amb una orella de ruc* ‘enganyar’ 112; b) els insults, paraules ultratjoses per l’actitud del cornut: *carallot* 53, *desgraciat* 20, 22, 156, *aviciat* 20, *capgròs* 103, *panxagrossa* 117, *perdut* 163, *miserable* 156, *cafre* 20, *bobo* 149 (< cast.), *mariquita* 115 (< cast.), *sinvergüença* 163; c) mots de commiseració: *infeliç* 59, *beneit* 15; d) mots que fan referència al ‘marit que es deixa governar per la muller’: *calçasses* 44, 60, 64, *faldeta* 178, *brega* 172. Altres mots: *consentidor* ‘que consent, tolera la *cugucia*’ 183, *bocamoll* ‘que ha manifestat el seu consentiment’ 145, *cap enramat* ‘posat en una situació compromesa’ 44, *corrido* 31 (< cast., aplicat al qui enganya, “persona d’experiència en el terreny sexual”); alg. *bou aritxés* 85, amb el nucli *bou*, aplicat a un cornut (també *bouatxo*), i un determinant, *aritxés*, adaptació del sard *aritsesu* ‘d’Aritzo’, poble de la Barbagia, aplicat a un bou de mida mitjana petita i d’escassa producció de llet (suggeriment de F. Ballone); segons Corbera (2000), “qualitat de bou que té les banyes molt llargues”; *putaner* 86, *putero* 90, 93, 143, 190, referència a habituds sexuals (a notar *sonà’s una dona* ‘fer l’amor’ 96). Els mots llatins per a designar el ‘cornut’ eren ADULTER i CUCŪLUS; aquest, com hem dit, extensió del nom de l’ocell per la motivació exposada més amunt, amb el resultat cat. *cugul* (= oc. ant.), refugiat en poblacions ross. on comparteix àrea amb *cornut*; ADULTER només ha deixat mots cultes (*adúlter* i der.). *Banyut* ocupa el bal. i gran part del Principat, àrea que es completa amb *cornut*, també propi del ross. *Cabré* s’estén pel val., al costat de *qüernut*, format sobre *qüernos* (cf. PALDC, VI, mapa 830), i d’alguns residus de *banyut*, pertanyent a una etapa de convivència amb *cabró*, o d’anterioritat a *qüernut*. L’eufemisme ha provocat unitats sintagmàtiques que manifesten la frondosa creativitat dels parlants.

Són mots normatius *cornut*, *banyut*, des del DOrt, 1917; *cabró*, *cugoçós* (aquest absent dels nostres materials), des del DG_I, 1932.